

Марко АТЛАГИЋ

ДОПРИНОС ВУКА СТЕФАНОВИЋА КАРАѢИЋА ПОМОЋНИМ ИСТОРИЈСКИМ НАУКАМА

У раду се говори о научном доприносу Вука Стефановића КараѢића развоју помоћних историјских наука, посебно дипломатике, палеографије, историјске географије, социологије, историје умјетности, топономастике, сврагистике и хералдике.

Кључне речи: Вук Стефановић КараѢић, помоћне историјске науке, дипломатика, палеографија, историјска географија, социологија, историја умјетности, топономастика, сврагистика и хералдика.

Помоћне историјске науке као дисциплина служе историјском научном истраживању.¹ Оне помажу да историја испуни свој методолошки задатак. У помоћне историјске науке спадају: палеографија (словенска, грчка, латинска), дипломатика, хронологија, сврагистика, хералдика, генеологија, нумизматика, епиграфика (словенска и латинска), историјска методологија, топономастика, вексикологија и друге науке.

На подручју јужнословенских области помоћне историјске науке су се његовале већ у XIX вијеку. Као наставни предмет су уведене, залагањем Фрање Рачког, на Филозофски факултет у Загребу већ 1874. године, а први професор предмета био је Тадија Смичиклас.

На Филозофском факултету у Београду оне су постале саставни дио наставног плана Катедре за историју тек 1924. године. Велики допринос настави тог предмета дао је Виктор Новак. Послије тога, Помоћне историјске науке су уведене као предмет на катедрама за историју на Филозофском факултету у Скопљу, Љубљани, Приштини, За-

¹ Марко Атлагић, *Помоћне историјске науке*, Приштина 1997, 5–462.

дру, Новом Саду и Нишу. На Филозофском факултету у Задру оне се изучавају и на постдипломским студијама као усмјерење.

Вук Караџић и палеографија и дипломатика

У развоју палеографије код Срба, Вуку Стефановићу Караџићу припада одређено мјесто, јер је дао свој допринос развоју и унапређењу палеографије и дипломатике као помоћних историјских наука. Он је долазио у додир са повељама, а неке је палеографско-дипломатички и анализирао.

За развој српске дипломатике веома је важан податак да је Лукијан Мушицки у писму Караџићу 18. фебруара 1817. године, поменуо да је овај од њега узео *Миличин њлач*, попис српских манастира и копију Лазареве дипломе.² Караџић је у одговору Мушицком негирао такву могућност, рекавши: „Нијесам тројства ми ја то ниједно однио, него сте Ви негдје заборавили“.³ Он је, ипак, 11. јула 1817. тражио од Мушицког да му препишу диплому. У истом писму му се захвалио на посланом „почетку Душанове дипломе“.⁴ Караџић је и писмом од 24. априла 1818. опоменуо још једном Мушицког да му препишу „оне дипломе“.⁵ Ипак, он није преписао *Миличин њлач* до краја јула 1818. године, јер у писму Мушицком од 21. јула 1818: „Миличин плач још ни сам преписао а код Вас је тамо оригинал, него ћу још молити да ми пошаљете Лазареву и Деспота Јована диплому“.⁶ Међутим, Караџић је у септембру 1818. добио копије двије дипломе, јер у писму Мушицком од 25. септембра каже: „Примили смо данас послати на г. Копитара Апустол и копије од двије дипломе“.⁷

За словенску палеографију важан је податак да је Караџић преписао „којешта“ из најстарије словенске књиге од 1046. године. То дознајемо из његовог писма Мушицком од 30. септембра 1818. у којем каже: „У Москви сам нашао најстарију словенску књигу од године

² Вук С. Караџић, *Прејиска*, I, Београд 1987, 411.

³ Исто, 419.

⁴ Исто, 487.

⁵ Исто, 572.

⁶ Исто, 602.

⁷ Вук С. Караџић, *Прејиска*, I, Београд 1987, 621.

1046. Силу сам којешта из ње преписао. Нашао сам и сабљу Ђурђа Смедеревца од године 1428.“⁸

Караџић је заслужан и за чување и препис дипломе Стефана Дабише, коју је послао академији у Москви. Он је у писму од 18. октобра 1820. Александру Сејмоновичу Шишкову послао као прилог и „Објашњење уз препис оргинала дипломе Стефана Дабише, краља Србског“.⁹

Караџић је дао одређени допринос и чувању диплома из Морачког манастира. Он је Петру II Петровићу Његошу, у писму од 31. новембра 1848. поручио: „Е да бисте могли за Миклошића добити копију и онијех диплома што се налазе у Морачком манастиру“.¹⁰

А Врчевић је информисао Караџића писмом од 29. августа 1846, о дипломама српских царева и краљева за које каже да се „налазе у цркви Св. Трипуна у Котору“.¹¹ Међутим, Врчевић је Караџићу послао и дипломе папштровске, што дознајемо из писма од 16. јануара 1837. године.¹²

Међу Караџићевим необјављеним хартијама у Архиву Српске академије наука и уметности налазе се исписи из рукописних, а уједно и најстаријих словенских писаних споменика, важних за развој славенске палеографије.¹³ То су:

1) Караџићов препис записа ђакона Григорија, преписивача Остромировог јеванђеља,

2) Караџићов препис дијака Јована, који је за вријеме кнеза Свјатослава преписао два Изборника 1073. и 1076. године,

3) Пет копија страница из најстаријих руских рукописа које је начинио А. М. Ратсин,

4) Препис одломака из повеља којом руски кнез Лав даје манастир Лавов оцу Онуфрију.

Караџић је добио од Павла Јозефа Шафарика писмо написано 9. марта 1830. у којем га је овај обавестио да се у манастиру Горњаку налазе одређене повеље. Шафарик је написао: „У манастиру Ждрело или Горњак, налазе се две повеље, једна од кнеза Лазара, с годином 1380,

⁸ Исто, 655.

⁹ Исто, 802.

¹⁰ Вук С. Караџић, *Прејиска*, VIII, Београд 1994, 53.

¹¹ Вук С. Караџић, *Прејиска*, VI, Београд 1912, 539.

¹² Исто, 1054.

¹³ Архив Српске академије наука и уметности, бр. 8552/49

друга од једног пећког патријарха с годином 1455. (која међутим изгледа да је погрешна, јер се не подудара са годином постанка света). Вујић је у свом путешествију обе повеље отштампао али погрешно. Да ли бисте ми Ви предраги пријатељу могли набавити тачне и исправне преписе тих двеју повеља?¹⁴

Шафарик је поновио молбу Карацићу за препис тих двеју повеља у писму од 18. априла 1830. године у којем каже: „Понављам овде своју молбу за препис двеју повеља у манастиру који се зове Ждрело или Горњак“.¹⁵ Он је и трећи пут молио Карацића у вези с тим повељама у писму од 20. маја 1830, у којем га је приупитао: „Како стоји с преписом двеју повеља? С нестрпљењем очекујем копије.“¹⁶ Шафарик је био упоран у својем настојању, па је писао и четврти пут 24. јуна 1830: „Копирајте бар оне две повеље из Горњака за мене.“¹⁷

Када је Карацић послао тражено, Шафарик је 26. септембра 1830. одговорио констатујући: „Огромна је штета што су те две дипломе лажне. Ја сам наслућивао фалсификат већ по отиску код Вујића.“¹⁸

Што се тиче палеографско-дипломатичке стране Лазареве повеље, најтемељитије ју је обрадио Фрањо Баришић у раду „О повељама кнеза Лазара и патријарха Спиридона“.¹⁹ Баришић је у том раду навео сва издања Лазареве повеље наведеном манастиру: Јоакима Вујића „Путешествије по Србији“, Будим 1828; Фрање Миклошића „Monumenta Serbica“, Стојана Новаковића „Законски споменици“ и Шафариков „Pamatku“, према Карацићевом препису који је много вјернији, како каже Баришић, од Вујићева.²⁰

Већ из овог примера видимо колико је Карацић исказивао интересовање за палеографију и дипломатику. Таквих, или сличних примјера, има много.

Вредно је помена да је Карацић имао и одређене заслуге за Душанову повељу манастиру Хиландару, јер је радио на томе да се она препише и сачува. Зато је у писму Лукијану Мушицком 24. априла 1817.

¹⁴ Вук С. Карацић, *Прејиска*, IV, Београд 1988, 208–209.

¹⁵ Исто, 228–229.

¹⁶ Исто, 251.

¹⁷ Исто, 274.

¹⁸ Вук С. Карацић, *Прејиска*, IV, Београд 1988, 307.

¹⁹ Фрањо Баришић, *О повељама кнеза Лазара и патријарха Спиридона*, Београд 1974, 357–377.

²⁰ Исто, 359.

молио: „Отидите у Карловце и узмите од Беничкога Душанову диплому и остале све српске па однесите у Шишатовац, те препишите, па онда пошаљите мени“.²¹

Мушицки је у Карловцима преписао почетак Душанове повеље Хиландару из 1348. године и послао Карацићу. (Касније је то објавио Фрањо Миклошић: „*Monumenta Serbica*“, Беч, 1858, 140.)²²

Исто тако, ваља споменути писмо Јеврема Грујића Карацићу, од 20. марта 1818. године, у којем каже да је Карацићу послао: повељу босанског бана Кулина од 1189, повељу бугарског цара Асена од 1185–1195. и писмо херцега Владислава од 1480. године.²³

Грујић је у писму Карацићу од 15. маја 1846. године поменуо и повељу Иван Бегову манастиру Цетиње од 1392. године.

Карацић је дао одређени допринос и епиграфици као дијелу палеографије. То, поред осталог, видимо и из писма којег је 3. маја 1831. године упутио Шафарику, у којем га извјештава да му је послао натпис из Студенице, напомињући да га је преписивао пола дана.²⁴

Карацић је био информисан и о српским дипломама које су се налазиле у Дубровнику. Ово се види у писму Јернеју Копитару од 24. септембра 1834. године гдје је написао да је „чуо да из Дубровника послато у Беч готово двијесто стари диплома Српски међу којима има из 12. вијека“.²⁵

Карацић је информисан и о штампању повеља и у Београду. То се види из писма од 5. јуна 1839. Копитару у којем је написао „да се у Београд штампају дипломе и друга свједочанства Српских, Бугарских и Каравлашких господара“.²⁶

Епиграфски гледано, важно је споменути и Карацићево писмо Копитару од 15. априла 1821, у којем спомиње натпис с једног камена који је био у Пожеги. Годину дана касније Карацић је обавијестио Копитара да је добио „надгробни натпис Стефана Лазаревића (тј. Кнеза Лазара), и то 29. октобра 1822. године“.²⁷

²¹ Вук С. Карацић, *Прейиска*, II, Београд 1908, 170.

²² Исто, 187–188.

²³ Вук С. Карацић, *Прейиска*, III, Београд 1909, 95.

²⁴ Вук С. Карацић, *Прейиска*, IV, Београд 1988, 426–427.

²⁵ Вук С. Карацић, *Прейиска*, I, Београд 1907, 474.

²⁶ Исто, 476.

²⁷ Вук С. Карацић, *Прейиска*, I, Београд 1987, 872.

Караџић је дао немјерљив допринос сакупљању, па и палеографској и дипломатичкој обради многих глагољских рукописа. Он је писмом од 3. јула 1838. обавестио Копитара: „Добио сам 60 листова Глагољскога рукописа на пергаменту“.²⁸

Копитар је, у одговору, писмом из Беча 12. јула 1838, Караџића упозорио: „Тих 60 глагољских листова не само да добро чувате, него већ сада мало и сами погледајте у њих“.²⁹

Исто тако је Караџић приликом посјете Скрадину, Шибенику, Трогиру, Сплиту и Омишу, добио у „Пољцима један лист глагољског рукописа на пергаменту“.³⁰

Караџић је сакупљао словенске рукописе и по Херцеговини. Тако је 24. септембра 1834. писао Копитару: „Чуо сам да у Ерцеговини има на два мјеста сила словенских рукописа на пергаменту и гледајући преко владике да их добијем... да их видим и опишем“.³¹

Шафарик је Караџићу послао, уз писмо од 17. октобра 1838, као посебан прилог два узорка ћирилице.³²

Када су у питању први Караџићови преписи старих словенских текстова, неопходно је споменути и то да је Александар Востоков описао још за Караџићова живота збирку рукописа грофа Николаја Петровича Румјенцова. Под бројем 79. налази се мали рукопис од 12 листова из новијег времена, писан руком Караџића Караџића и Јеврема Гагића:

- 1) Препис Дамјановог записа из Шишатовачког рапосточа из 1324. године,
- 2) Почетак повеље цара Душана манастиру Хиландару,
- 3) Повеља кнеза Лазара манастиру Раваници из 1381. године,
- 4) Јефимијина Похвала кнезу Лазару,
- 5) Списак најстаријих српских штампаних књига,
- 6) Списак разних српских рукописа који се налазе у Митрополитској библиотеци у Сремским Карловцима.³³

²⁸ Исто, 471.

²⁹ Исто, 472.

³⁰ Исто, 473.

³¹ Исто, 454.

³² Вук С. Караџић, *Прејиска*, VI, Београд 1993, 273.

³³ Ђорђе Трифуновић, „Ковчежић“, бр. 6, Београд 1964, стр. 19.

Вук Караџић и историјска географија

Када је реч о историјској географији као помоћној историјској науци и Караџићу, можемо слободно казати да је он дао немерљив допринос не само историјској географији уопште, него посебно и историјској географији Србије.

У свом „Описаније Србије“ Караџић је донео низ драгоцених података из историјске географије Србије, а посебно из физичке и политичке географије Србије XIX века, као дела историјске географије Србије.³⁴

Када је објављен спис „Описаније Србије“, Караџић је већ тада (1827) знао географију Србије. Знао је и колико је велика Србија и које су јој географске границе. Углавном, то је била територија идентична данашњој територији Србије, а то значи да је Србија обухватала просторе од ријеке Дрине до ријеке Тимока, од ријеке Саве и Дунава до Шар-планине, укључујући Призрен и Врање. Караџић је у свом спису приказао организациону структуру турске управне подјеле Србије.

Караџић каже: „Србија је под Турцима била раздијељена на четири санџака, тј. на Биоградски, Смедеревски, Краговски и Новопазарски; но сад од тога раздијељења у народу нема ни спомена; него сада се дијеле на пашалуке, а пашалуци на нахије“.³⁵

Углавном, тај Караџићов спис био је цјеловит приказ политичке географије Србије и подјеле земље по политичко-управним јединицама. Управо Караџићов географски опис Србије у споменутом спису дуго је остао као једини спис, односно српски историјски извор, из којег су се црпила знања о Србији за вријеме Првог и Другог српског устанка.

Што се тиче историјског дијела тог списка можемо рећи да је Караџић најприје спомињао четири санџака из којих се „негда“ састојала Србија под турском влашћу. *Старе територије санџаци били су подијељени на мање управне јединице њашалуке*. Тако су настала нова административно-управна подручја — пашалуци. Међутим, Караџић наводи и остале територије Србије: Ниш, Нови Пазар, Приштину, Призрен, Пећ, Ђаковицу и Врање као мјеста гдје сједе паше од два ту-

³⁴ Вук С. Караџић, „Даница“ за 1827, Беч 1827.

³⁵ Исто, стр. 54.

га. Интересантно је споменути, да је по Караџићу београдски пашалук запремао „мало више од пола Србије“, а имао је 14 нахија подијелених по кнежевинама.³⁶

Караџићов спис „Описаније Србије“, углавном је много коришћен у историографији Србије, а и данас у сваком погледу представља историјско-географски извор првог реда, када је у питању општи опис Србије у времену када се о Србији веома мало знало.

Караџићов допринос историјској географији можемо пратити у Рјечнику,³⁷ а затим у рецензији на спис Адама фон Вајгартена „Iber Serbien, mit einer Karte“,³⁸ и у споменутим историографским радовима.³⁹

Много података о историјској географији може се наћи и у Караџићевим препискама.⁴⁰ Изучавање наведених његових списа и радова дало би огроман допринос, како развоју историјске географије као помоћне историјске науке уопште, тако и историјској географији Србије.

Што се тиче Српског рјечника,⁴¹ он, у ствари, представља лексикон српског народног језика, и пружа и солидна знања о српском народу, његовој историји и географији. Можемо закључити да је Караџић, на основу географских појмова и топонима, хидронима и оронима, који се налазе у Рјечнику, још тада исказивао широко схватање географског простора Србије.⁴²

На основу грађе у Рјечнику можемо слободно казати да је Караџић, у погледу историјске географије располагао одличним познавањем те материје, па свако изучавање Рјечника с тог аспекта пружа разноврсне могућности за утемељење историјске географије као помоћне историјске науке код Срба, без обзира на одређене недостатке и мале нетачности у тој материји.

³⁶ Тачан табеларни преглед, по попису из 1826/27. године, види у „Ковчежићу“, књ. 7, Београд из 1966, на страни 53.

³⁷ *Српски рјечник*, Беч 1818.

³⁸ О спису Вајгартеновом и Караџићовој рецензији види код Николе Радојчића, *Географско знање о Србији почешком XIX века*, св. 2, Београд 1927, 48–49; 86.

³⁹ Посебно у *Скупљени грамајички и полемички списи*, књ. 1–3, Београд 1894–1896.

⁴⁰ Вук С. Караџић, *Прејиска*, I–VII, Београд 1904–1912.

⁴¹ *Српски рјечник*, Беч, 1818.

⁴² Караџић је, према Рјечнику из 1818, у Србији урачунавао читаву ослобођену територију, у устанку 1804–1813. и дио територија које су и даље остале под турском влашћу, то јест, у правцу јужних граница Карађорђево Србије.

Када је у питању рецензија споменутог списка Адама вон Вајгартена, Караџић је дао велики број имена и топонима, нарочито за сјеверну Србију. Караџић се послужио Вајгартеновим описом као ослоном за своја даљња и свеобухватна истраживања историјске географије Србије. Резултат овог подстицаја јесте управо спис „Географическо-статистичко описаније Србије“ из 1827. године. Овај Караџићов спис састоји се од два дијела: I Описаније земље (26–74) и II Описаније народа (74–120). Први дио садржи девет одјељака и пописа села Београдског пашалука, а други дио има седам одјељака.

Караџић није само дао географско чињенично утврђење географских података⁴³ о Србији у наведеном дјелу, како Србији под турском влашћу, тако и оној која је под кнезом Милошем Обреновићем задобила одређену самоуправу. Он је, у ствари, надопуњујући Вајгартенову карту, како у погледу номенклатуре, тако и у погледу границе, ушао у ово питање историјске географије, које је послужило Леополду Ранкеу као ослон док је писао своје дјело о српској револуцији, у којем је приложио карту „од Србије“.⁴⁴ Тек преко Ранкеовог дјела и карте која је била приложена уз то дјело, знање о Србима и Србији ушло је у Европу.

Једнако је важна чињеница и да је Караџић 1821. године штампао мапу Србије. Павле Шафарик је у писму Караџићу 7. новембра 1825. написао: „Жељно очекујем Вашу географску карту Србије, чим буде готово молим да ми пошаљете неколико примјерака за комисион“.⁴⁵

Шафарик се у Новом Саду бавио и картографским послом и радио на мапи Србије и Бугарске. Улога Караџића у Шафариковом раду није била мала. Шафарик је картографске информације углавном добијао од Караџића лично. Шафарик је писао Караџићу: „Да ли бисте могли да ми, на оној познатој географској карти Србије, коју смо овдје у Новом Саду заједно ревидирали и исправили, привремено убележите неке допуне и пошаљите ми је“.⁴⁶

И Меглански у писму Караџићу од 16. децембра 1829. спомиње карту Србије предлажући „поправку у карти Србије“.⁴⁷

⁴³ Марко Атлагић, *Историјска географија*, Београд 2005, 5–213.

⁴⁴ На тој карти нису били унесени ни код Караџића ни Вајгартена, Стари Влах, Сјеница, Метохија, нити дио Косова јужно од Приштине.

⁴⁵ Вук С. Караџић, *Прейиска*, IV, Београд 1909, 621.

⁴⁶ Исто, 619.

⁴⁷ Вук С. Караџић, *Прейиска*, V, Београд 1910, 628.

И у Караџићевим „Народним српским пјесмама“ књ. II, III и IV налазе се многи географски називи. И сама његова кореспонденција са многим личностима објављена у *Прейисци*,⁴⁸ даје обиље географског материјала значајног за историјску географију, посебно Србије.

Шафарик је, у писму од 28. јануара 1827. Караџића⁴⁹ молио да му попуни празнину на, како каже Шафарик, „нашим картама око Лесковца и Новог Брда“. У истом писму Шафарик каже: „У српској историји помињу се многи градови, тврђаве итд, које се не могу наћи на нашим картама. Потражите неке за мене. Нпр. Галица Манојло I Комнен опседао ју је године 1153. Лежала је негдје у планини и била неприступачна. Треба је тражити између Ниша, Ћуприје, Крагујевца, Крушевца, Трстеника. Цар је дошао преко Ниша, заузео је и вратио се преко Ражња. Удова мачванског бана Растислава зове се, 1264. године, кнегиња Галице и Мачве: 'Ducissa Galicae et de Mazo'. Јелеч је предалеко — Островица се у историји помиње често, године 1435, 1444, итд. Треба ли тражити Раваницу код Бореча. Затим Врбица, бог зна гдје је, код Крушевца или на Тимоку.“⁵⁰

Караџић је одговорио Шафарику писмом од 22. јуна 1827. године,⁵¹ у којем каже: „Ето вам... и имена од села, што сам наново у Србији добио. Молим Вас, да Ви ово ниједно не дајете никоме, него само задржите за Вашу потребу.“⁵² У прилогу тог писму је набрајао села нахија Крајинске, Црноријечке, Сврличке, Бањске, Алексиначке, Параћинске, Новопазарске, села старовлашка, села Рађавска, села у Сокоској и Кладовској нахији. (Управо у Кладовској нахији набраја Врбицу Малу и Врбицу Велику.)

За историјску географију Србије важно је споменути и Караџићеву поправку „Ранкеове карте“. У Ранкеовој карти, Вишеград је постављен на мјесто гдје не припада, па је зато Караџић послао цедуљицу Давидовићу, упозорио га је и нацртао гдје заиста треба да буде на карти. Зато је Давидовић одговорио Караџићу: „Са Вишеградом смо сада добро, поправили смо најпречим начином Ранкеову карту, избрисали

⁴⁸ Вук С. Караџић, *Прейиска*, I–VII, Београд 1907–1911.

⁴⁹ Вук С. Караџић, *Прейиска*, III, Београд 1989, 399.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Исто, 473.

⁵² Исто.

смо Вишеград, гдје је до сад стајао, пак га турили на место, где сте га ви у цедуљи Вашој поставили“.⁵³

За историјску географију је важан и податак из Копитаровог писма Караџићу, од 27. августа 1822. у којем наводи: „У Пуквиловом путовању у Грчку, каже се за Пашобеја (Исмаила) да се крио пред Али-пашом у неком српском манастиру на извору Вардара. Биће да сте Ви такође о томе чули? Овај Пуквил је сасвим добар за географију и статистику од Јадранског мора до Солуна, али иначе је берберин-видар (био хирург са Бонапартом у Египту)... Пуквил има пет томова карте и добар индекс.“⁵⁴

За историјску географију су везана и Караџићова писма Стефану Живковићу од 14. децембра 1825;⁵⁵ Јернеју Копитару од 25. октобра 1830. године⁵⁶ и писмо Копитара Караџићу од 25. јануара 1831. године⁵⁷, а односе се на границе Србије.

Вук Караџић и социологија као помоћно историјска наука

Колико знамо Караџић није користио термин социологија, али без обзира на то, можемо га сматрати за оснивача социологије. Још је Ђорђе Тешић⁵⁸ тврдио да је „Караџић био такође наш први социолог“.⁵⁹

За Караџића се може рећи да је био први стручни истраживач нашег друштва и да је први користио стручно-научну терминологију.

За социологију као помоћну историјску науку Српски рјечник⁶⁰ има огроман значај. Поред Српског рјечника за социологију као помоћну историјску науку врло су важни и списи у којима је Караџић као очевидац приказао преломне догађаје из времена стварања модерне државе и промјене институција. Караџић је написао „Грађу за српску историју нашега времена од почетка 1804. па до Светоандрејске скупштине“ и „Историју нашега народа за владања Карађорђевића“. Од

⁵³ Исто.

⁵⁴ Вук С. Караџић, *Прейиска*, II, Београд 1988, 111.

⁵⁵ Вук С. Караџић, *Прейиска*, I, Београд 1987, 263–264.

⁵⁶ Вук С. Караџић, *Прейиска*, IV, Београд 1988, 324–325.

⁵⁷ Исто, 367–368.

⁵⁸ Ђорђе Тешић, Вук Караџић као социолог, „Социолошки преглед“, књ. I, Београд 1938, 295–296.

⁵⁹ Исто, 295.

⁶⁰ Вук С. Караџић, *Српски рјечник*, Беч 1818.

посебног су значаја и радови објављени у алманаху „Даница“ за 1826, 1827, 1828, 1829. и 1834. годину, као и „Monternegro und die Montenegro“ (Stüttgart – Tübingen, 1837), и многа друга дјела.

За Караџића се не може рећи да је био „самоук“ у погледу метода проучавања друштвених појава. Напротив, прошао је најбољу методолошку школу.

Социологији као помоћној историјској науци, Караџић је дао одређени допринос, а посебно социјалној морфологији. Он је обрадио одређене еколошке и друштвене термине као што су: крајина, град, село, нахије, племе, читлук, спахилук и многи други. Поред тога, приказао је улоге и статусе одређених личности у друштвеној хијерархији: господар, кмет, роб, поп, шегрт, хајдук, сточар и други.⁶¹

Неоспорна је Караџићева заслуга што је уочио класне разлике међу хришћанским и турским становништвом у српским крајевима.

Као социолог, Караџић је описао процес стварања бирократије код Срба, као важан друштвени проблем српског друштва. Исто тако, значајан допринос социологији као помоћној историјској науци, Караџић је дао проучавањем руралних примарних група: брак, задруга, братство и племе. Главни циљ изучавања социолошких проблема код Караџића био је достизање научне истине и објективности. У његовом проучавању историјско-социолошких проблема доминира метода посматрања и учествовања у друштвеним збивањима, а посебно се служио и одређеним техникама рада: статистиком, анализом докумената, компарацијом, интервјуом и другим.

Караџић се залагао за сопствене напоре, и за своје друштво, а против оних којима је све странио и лажно учено љепше и боље. Наша социологија као помоћна историјска наука још чека на Караџића и његове методе.

Вук Караџић и историја умјетности као помоћна историјска наука

Караџић је, несумњиво, долазио у додир са чувеним српским умјетницима свога времена: Димитријем Аврамовићем, Павлом Ђурковићем, Аксентијем Јанковићем, Анастасијем Јовановићем и Аксен-

⁶¹ Цветко Костић, „Вук Караџић и социологија“, Анали Филозофског факултета, Караџићев зборник II, Београд 1956, 285–293.

тијем Мародићем. Неки од њих су и направили портрете Карацића и његове породице.

Карацић има одређених заслуга за развој историје умјетности као помоћне историјске науке. Нажалост, српска историографија му до данас на том веома важном пољу научне дјелатности није одредила право мјесто. Да би се бар донекле одредило право мјесто и улога у развоју историје умјетности код Срба, треба у првом реду имати у виду његов спис „*Почетак описанија српских манастира*“.⁶² И прије овог списка, у XVIII вијеку објављено је први пут неколико пописа манастира, њиховог покретног и непокретног инвентара.⁶³ Најчувенији је попис од 1853. по наредби карловачког митрополита Павла Ненадовића.⁶⁴

Исто тако, у развоју историје умјетности припада одређено мјесто и „*Историја манастира Фенека*“, коју је 1798. у Будиму штампao Вићенције Ракић.⁶⁵

Карацић је приказао испитивање српских старина сматрајући их као важан историјски извор за расвјетљавање како историје тако и историје умјетности. Тако је описао умјетничке љепоте такозваног Каранског четворојевањђеља у манастиру Никоље.⁶⁶

Значај Карацићових радова објављених у „Даници“ за 1826. и 1827. годину, за даљи развој историје умјетности код Срба је огроман. Можемо рећи да је разуђеност историје умјетност у XIX вијеку била осигурана Карацићовом пажњом усмјереном на вриједности наших умјетничких споменика. Његовим залагањем полуослобођена Србија добила је свој први опис, а посебно старине у том опису.

Карацићев рад на сакупљању, чувању и анализи икона има своје, одређено мјесто у овој помоћној историјској науци. Вук Поповић у писму Карацићу од 27. јуна 1853. говори о 48 икона.⁶⁷ Исти Поповић је у писму од 7. августа 1853. спомињао четири иконе. Једна од њих је „ца-

⁶² Вук С. Карацић, „Даница“, 1826.

⁶³ Први пут 1734. Видјети: Димитрије Руварац, „Фрушкогорски манастир 1734. г.“, Архив за историју српске православне Карловачке митрополије, III (1913), Сремски Карловци 1913, 97–125.

⁶⁴ Димитрије Руварац, *Опис српских фрушкогорских манастира 1753*, Сремски Карловци 1903.

⁶⁵ Драгољуб Павловић, „Вићентије Ракић“, Годишњак истор. друштва у Новом Саду, св. 2, Нови Сад 1936, 145.

⁶⁶ Дејан Медаковић, „Каранско четворојевањђеље“, Библиотека, 3–4, 1959.

⁶⁷ Вук С. Карацић, *Прејиска*, VII, Београд, 1913, 186.

ра Лазара што га је Христос васкрснуо“.⁶⁸ Ту се још спомињу иконе: Богородица, Никола, Ђурђија, Саво, Илија, Јована. Поповић је још у кореспонденцији са Карацићем спомињао разне иконе.⁶⁹ Посебно мјесто заузима информација о двије иконе из Задра „намијењене фамилији Букилићи“.⁷⁰

О иконама се говори и у писму Поповића Карацићу од 19. фебруара 1863. у којем се спомињу иконе Богородица с Христом и Христ.⁷¹

Грађе из историје умјетности има у многим Карацићовим дјелима, па њиховом пажљивом анализом можемо одредити улогу Вука Карацића у развоју ове веома важне помоћне историјске науке.

Вук Карацић и топономастика

Захваљујући Карацићу овој помоћној историјској науци припада одређено мјесто у систему помоћних историјских наука. Он је у кореспонденцији са Шафариком и другима дао одређени допринос у утврђивању одређених имена мјеста, значајних за српску историју, како средњег тако и новог вијека.

Шафарик је тражио од Карацића податке о именима одређених мјеста. У ту сврху ће опоменути Карацића писмом од 13. фебруара 1827. да му пошаље податке о именима мјеста које је тражио писмом. Карацић је Шафарику одговорио 22. јуна и том приликом, између осталог, написао: „Желећи Вама од свег срца, да међу овим именима нађете које за вашу помоћ“.⁷² Као прилог писму Карацић је Шафарику послао једну пјесму у којој се спомињу многа мјеста у Србији, што је Шафарику користило у његовом раду на топономастици Србије.

У Карацићовој кореспонденцији објављеној у *Прейисци*, постоји огроман број података о његовој убикацији одређених топонима за подручје Србије. Вредно је поменути неколико примјера.

Карацић је у писму Лукијану Мушицком писао: „Сада ми нешто паде на памет што сте ме прије питали. Пањева је Демелићево село, и

⁶⁸ Исто.

⁶⁹ Исто, 227.

⁷⁰ Исто, 437.

⁷¹ Исто, 428.

⁷² Исто, 400.

Тивка ми је онђе начинио кућу са 4 собе“, и додаје „Пањева је од Темишвара удаљена далеко 3 миље“. ⁷³

Ту су и одређивање топонима Гусићи, мјесто на коме је манастир Пива, ⁷⁴ затим топоними: Сељани, Миљковац, Буковац, Безује, Рудвиница, Дубљевићи, Борковићи, Борич, Пишче, Копривина долина, Кулићи, Унач Горњи, Унач Доњи, Јокановићи, Пивни до, Горанско Плужине Равне (плугом се оре и зато се зову Плужине), Забрђе, Ковачи, Стубиће, Седлари, Будањ. Ту су и топоними-хидроними Буковица, Тушина, Пива, Тара и други.

Вук Караџић и сврагистика и хералдика

Караџићу припада одређено мјесто и у развоју сврагистике и хералдике као помоћних историјских наука. Он је већ на насловну страну свога дјела „Правитељствујушћи савет Србски“, Беч 1860, ставио печат Правитељствујушег Совјета. ⁷⁵

Сам печат је окургао (штит) са два симбола: крст са оцилима и свињска глава са стријелом забоденом у чело; изнад њих зраци сунца лучно распоређени, а доље испод симбола година „1804“; унаоколо натпис „Правитељствујушћи савет српски“. Караџић је у дилеми шта значи година „1804“: да ли је печат урађен 1804. године, или је та година стављена зато што је тада почео устанак (буна). Ипак се приклонио мишљењу да је то година када је буна почела. ⁷⁶

Да се Караџић посебно бавио сврагистиком сведочи, поред осталог, и то да је Франц Глазбергер, у писму од 2. фебруара 1862. опоминуо Караџића да је „један млади човјек однио српски месингани печат. Мора бити да се налази код Вас.“ ⁷⁷

Исто тако, постоји један хералдички податак који говори о томе како је кнез Милош Обреновић имао намјеру да себи изради поро-

⁷³ Исто.

⁷⁴ Вук С. Караџић, *Прейиска*, VII, Београд, 1913, 425.

⁷⁵ Вук С. Караџић, *Правитељствјујушћи савеш српски*, Беч, 1860 (насловна страна).

⁷⁶ Вук С. Караџић, *Правитељствјујушћи савеш српски, Први и други српски устанак — Живош и обичаји српског народа*, Београд — Нови Сад 1969, 142.

⁷⁷ Вук С. Караџић, *Прейиска*, IV, Београд 1909, 57.

дични грб по узору на знамените племићке породице из других земаља, у првом реду Њемачке и Бугарске.⁷⁸

Већ из овога веома скромног прилога може се закључити да је Вук Стефановић Карацић дао огроман допринос како појединим помоћним, тако и укупном корпусу помоћних историјских наука. Зато би његово име и укупан допринос који је дао тим наукама требало да се нађе у универзитетским уџбеницима помоћних историјских наука, готово када се говори о помоћним историјским наукама и њихову развоју код Срба.

⁷⁸ Вук С. Карацић, *Прейиска*, III, Београд 1909, 698.